

Nr 60

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående skyddsarbetet inom försvaret, m. m.

Andra lagutskottet har till behandling förehått två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 270 i första kammaren av fru *Carlqvist* och nr 232 i andra kammaren av herr *Henningsson m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning beträffande skyddsarbetets lämpliga organisation inom alla grenar av militär verksamhet i fredstid, samt att reglerna för erhållande av skadeersättning vid inträffade skador göres till föremål för grundlig översyn».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen II: 232.

Över motionerna har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från överbefälhavaren. Denne har, innan yttrande avgivits, hört cheferna för armén, marinen och flygvapnet samt armétygförvaltningen, arméintendenturförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen och försvarets civilförvaltning.

Skyddsarbetet inom försvaret

Gällande bestämmelser

Gällande huvudförfattning på arbetarskyddets område är *arbetarskyddslagen den 3 januari 1949*. Arbetarskyddslagen äger enligt huvudregeln i 1 § tillämpning å varje rörelse eller särskilt arbetsföretag, vari arbetstagare användes till arbete för arbetsgivarens räkning. I lagen förstås med arbetstagare envar, som utför arbete för annans räkning utan att i förhållande till denne vara att anse såsom särskild företagare.

I arbetarskyddslagen ges bl. a. allmänna föreskrifter om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall, vissa särskilda bestämmelser om arbetstiden och dess förläggning samt om minderårigas och kvinnors användande i arbete, bestämmelser om samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare för åstadkommande av sunda och säkra arbetsförhållanden å arbetsplatsen — innebärande bl. a. att å mindre arbetsplatser skall bland arbetstagarna utses ett eller flera skyddsombud och å större arbetsplatser finnas en av

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1961. 9 saml. 2 avd. Nr 60*

företrädare för arbetsgivaren och av skyddsombud sammansatt skyddskommitté, som har att liksom skyddsombuden verka för sundhet och säkerhet i arbetet — samt bestämmelser om vissa skyldigheter för tillverkare och försäljare beträffande skyddsanordningar.

I anslutning till arbetarskyddslagen har utfärdats kungörelsen den 6 maj 1949 med föreskrifter angående tillämpningen av arbetarskyddslagen (*arbetarskyddskungörelsen*). Kungörelsen innehåller bl. a. föreskrift för arbetsgivare, som ej själv helt leder skyddsarbetet på arbetsstället, att uppdraga åt en eller flera personer (skyddsinspektör, personalkonsulent eller annan anställd) att i arbetsgivarens ställe handlägga frågor rörande arbetets sundhet och säkerhet.

Tillsynen å efterlevnaden av arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt, under dess överinseende och ledning av yrkesinspektionens befattningshavare och kommunala tillsynsmän. Inspektionens befattningshavare utgöres av yrkesinspektörer och dem underordnad personal. Konungen må därjämte förordna, att tillsynen å visst slag av verksamhet skall, med fritagande helt eller delvis av nämnda befattningshavare och tillsynsmän, utövas av specialinspektörer.

Arbetarskyddslagstiftningen är icke generellt tillämplig på statens verksamhet. Sådan statlig verksamhet som är direkt hänförlig till rörelse och viss liknande verksamhet, exempelvis den som utövas av statens järnvägar och televerket, anses inbegripen under lagen. Den del av försvarets verksamhet, som avser produktion, lagerhållning och distribution av varor av olika slag, omfattas sålunda av lagen. Statens allmänna förvaltning och rättsskipning — den egentliga tjänstemannaverksamheten — inbegripes däremot icke under lagen. Såsom exempel på sådan verksamhet kan nämnas den del av försvarets verksamhet, som avser den egentliga militärtjänsten, d. v. s. som väsentligen omfattar den militära utbildningen och därmed sammanhängande övningar och arbeten. Vidare är att märka att lagen enligt huvudregeln över huvud icke gäller sådant arbete som utföres av värnpliktig. Värnpliktiga är nämligen icke att anse som arbetstagare i lagens mening. Enligt särskild undantagsbestämmelse är lagen dock tillämplig å arbete, som värnpliktig i denna sin egenskap utför under sådana förhållanden, att lagen skulle ägt tillämpning därå, om arbetet utförts av arbetstagare för arbetsgivares räkning. Vissa bestämmelser i arbetarskyddslagen får också indirekt betydelse även för den militära verksamheten. Varje tillverkare, försäljare och upplåtare av maskin, redskap eller annan teknisk anordning skall enligt 45 § arbetarskyddslagen tillse, att sådan anordning vid avlämnandet är försedd med nödiga skyddsanordningar och även i övrigt erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall. Denna bestämmelse är allmängiltig och skall sålunda gälla även vid leverans av maskin eller annan anordning, som är avsedd att brukas i militär verksamhet.

Beträffande den del av försvarets verksamhet, som icke omfattas av arbetarskyddslagstiftningen, har utfärdats särskilda *säkerhetsbestämmelser*. Vad gäller utformningen av dessa synes någon principiell skillnad icke föreligga i jämförelse med motsvarande bestämmelser inom den civila sektorn av samhället. Förutom generella säkerhetsföreskrifter finns sålunda detaljerade bestämmelser för materielens användning, såväl beträffande vapen och ammunition som maskiner, verktyg, fordon m. m. Dock må framhållas att olycksanledningarna i det militära utbildningsarbetet icke är på samma sätt typiserade som i det industriella arbetet, varför både föreskrifter och organisation för skyddsarbetet vid militära övningar måste inriktas på större bredd.

Säkerhetsbestämmelser är intagna i ett flertal olika militära reglementen. Grundläggande föreskrifter om ansvar i samband med säkerhet och skyddsarbete återfinns i av Kungl. Maj:t fastställt *Tjänstereglemente för krigsmakten*. I detta föreskrives bl. a., att chef inom sitt ansvarsområde skall tillse, att meddelade skydds- och säkerhetsföreskrifter följes och, om anledning därtill föreligger, utfärda kompletterande bestämmelser, samt att envar genom att noggrant iaktta meddelade föreskrifter skall medverka till att olyckshändelser förebygges.

I handböcker som tilldelas varje soldat är vidare särskilda säkerhetsföreskrifter inarbetade. *Soldatinstruktion för armén Materiel* innehåller t. ex. inte endast beskrivning över materielen och dess handhavande utan även en del allmänna säkerhetsföreskrifter beträffande handhavandet av stridsmedlen. För marinens och flygvapnets del återfinns motsvarande föreskrifter i *Örlogsboken* och *Flygsoldatens bok*. I dessa handböcker framhålls särskilt att riskerna för olyckshändelser minskas genom kunskap om materielen och dess handhavande, ansvarskänsla gentemot allmänhet, befäl, kamrater och sig själv samt noggrannhet under all tjänst. Vidare föreskrives att soldat är skyldig att medverka till att säkerheten icke eftersättes och utan dröjsmål ingripa om han uppmärksammar något som kan äventyra denna.

Detaljerade säkerhetsbestämmelser för olika slag av eldvapen och tillhörande ammunition, sprängmedel och tändmedel, minor, handgranater, eldsprutor och annan militär materiel utarbetas regelmässigt, innan materielen utlämnas för bruk bland de värnpliktiga. Sådana och andra säkerhetsbestämmelser är för varje försvarsgren sammanförda i en av Kungl. Maj:t fastställd *säkerhetsinstruktion*. Bestämmelserna i säkerhetsinstruktionerna gäller för utbildningen i fred samt i viss mån under beredskaps- och krigstillstånd. För vissa begränsade områden gäller särskilda säkerhetsinstruktioner. Till belysning av säkerhetsinstruktionernas innehåll kan om *säkerhetsinstruktionen för armén* anföras bl. a. följande: Instruktionen innehåller dels allmänna bestämmelser, gällande alla eldvapen och all ammunition, dels särskilda bestämmelser för olika slag av vapen och ammunition. I instruktionen ingår icke bestämmelser för det exercismässiga handhavandet

av materielen. Sådana bestämmelser finns i stället i särskilda reglementen och instruktioner. I säkerhetsinstruktionen framhålles, att det icke är möjligt att ge sådana bestämmelser, att alla risker vid utbildning med och handhavande av vapen och ammunition undanröjes. Därför åligger det var och en att anmäla sådana iakttagelser eller händelser, som bedömes böra föranleda ändring av eller tillägg till säkerhetsinstruktionen, samt att ingripa då så från säkerhetssynpunkt bedömes vara påkallat, även om alla föreskrivna säkerhetsåtgärder är vidtagna. Varje deltagare i militär övning kan sålunda betraktas som ett skyddsombud. Därtill kommer att vid övningar, som medför större risker, särskild säkerhetschef bör utses. Denne kan få sig underställd säkerhetskontrollanter och säkerhetsposter. Säkerhetschefen är ansvarig för säkerhetstjänsten och har befogenhet att omedelbart avbryta övningen om säkerheten så kräver. Om olyckshändelse av större omfattning inträffat, bestämmer chefen för armén om utredningen skall omhänderas av regementschefen eller överlämnas till skadekommission. Kommissionen äger med viss modifikation rätt att enligt eget beprövande tillkalla speciell expertis. Vid olyckshändelse med explosiv vara skall i regel kontakt tas med sprängämnesinspektionen.

Historik

Vid 1954 års riksdag hemställdes i två likalydande *motioner* om skyndsamt utredning och förslag till vidgat skydd för i militärtjänst under fredstid ianspråktagen personal från bl. a. fysiska skador.

Andra lagutskottet, som behandlade motionerna i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 46, avstyrkte utredningsyrkandet men uttalade, att det givetvis var av största vikt att skyddet av den värnpliktiges personliga säkerhet icke eftersattes. Utskottet förutsatte därför, att en fortlöpande uppmärksamhet ägnades åt de viktiga frågor som ägde samband därmed.

Motionerna

Motionärerna ifrågasätter, om skyddsarbetet inom den militära verksamheten bedrivs så effektivt som verksamheten i sig själv kräver. De framhåller, att arbetet inom den civila sektorn med att nedbringa antalet olyckor på arbetsplatserna och rätta till hälsovådliga arbetsförhållanden numera bedrivs med stor intensitet och med gott resultat. Motionärerna förmenar, att skyddsarbetet inom den militära sektorn ligger betydligt efter, även om hänsyn tas till att denna gren av samhället är mycket mer farofylld.

Remissyttrandet

Överbefälhavaren avstyrker motionerna i denna del. I remissyttrandet redogöres först för gällande militära reglementen angående skyddsarbetet inom försvaret och därefter för vissa praktiska åtgärder i förebyggande

syfte, som kompletterar eller ansluter till dessa reglementen, nämligen följande:

1. Grundutbildning: hanterande av vapen, verktyg m. m., konditionsträning, brandskydds- och sjukvårdsutbildning m. m.
2. Särskild säkerhetsutbildning: undervisning i säkerhetsföreskrifter med prov och förevisningar av vad som kan hända om föreskrifterna icke följs.
3. Fortlöpande ändringar av bestämmelser, som visar sig icke vara tillfyllest. Härvid utnyttjas icke minst de erfarenheter som görs i det civila skyddsarbetet.
4. Personlig säkerhetsutrustning ifrån den komplicerade och dyrbara säkerhetsutrustningen för en flygförare till enkla anordningar såsom skydd för öronen vid skjutning och sprängning samt beklädnadsutrustning av speciellt slag som skydd mot kyla och väta.
5. Särskild säkerhetsutrustning såsom optiska och akustiska varnings-signaler.
6. Den särskilda vikt som vid utbildningen av befäl läggs vid omvårdnaden om truppen.

Överbefälhavaren anser att de i yttrandet omnämnda reglementena och åtgärderna visar, att skyddsarbetet inom det svenska försvaret bedrivs på ett efter dess förutsättningar tillfredsställande sätt, varmed han dock icke vill ha sagt att skyddsarbetet är fullkomligt. Föreskrifter, organisation och åtgärder är därför fortlöpande föremål för kritisk granskning, varvid erfarenheter såväl inom som utom krigsmakten utnyttjas. Om den militära verksamhetens krav på fältmässighet och beredskap skall upprätthållas, kan dock aldrig risken för olycksfall helt elimineras.

Överbefälhavaren finner dessutom den av motionärerna begärda utredningen svår att genomföra och anför:

Det gäller här ett fält med en mångfald olika områden, där utredningsförutsättningarna skulle ställa hart när orimliga krav på utredarnas kompetens, då specialkunskaper erfordras för varje område. Dessutom tillkommer ständigt ny materiel och nya utbildningsformer, vilket gör att nya skyddsåtgärder kontinuerligt måste vidtagas. Konsekvensen härav blir att en utredning endast skulle uppnå temporära resultat — nya utredningar skulle i så fall ständigt behöva påkallas.

Ersättning för skada under militärtjänstgöring

Gällande bestämmelser

Om ersättning i anledning av kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring stadgas i *militärsättningsförordningen den 2 juni 1950*. Genom denna tillförsäkras värnpliktiga, stamanställda, hemvärnspersonal m. fl. under tjänstgöring å tid, då riket icke befinner sig i krig, vid skada till följd av olycksfall samt eljest vid sjukdom ersättning av allmänna medel för erforderliga kostnader för läkar-, tandläkar- eller sjukhusvård och läkemedel ävensom för nödiga utgifter för resor. Med läkarvård likställas sjuk-

gymnastik eller eljest behandling med bad, massage, elektricitet eller hetluft eller annan därmed jämförlig behandling, som meddelats efter läkares föreskrift. Ersättning skall också utgå för erforderliga kostnader för särskilda hjälpmedel till lindrande av menliga följder av olycksfallet, såsom kryckor, konstgjorda lemmar och glasögon. I nu nämnda hänseenden utgår full ersättning för kostnaderna.

Den skadade kan vidare vara berättigad till sjukpenning eller livränta. Har olycksfallet medfört sjukdom, som varat mer än två dagar efter dagen för olycksfallet, utgives sjukpenning från och med dagen efter sistnämnda dag så länge sjukdomen förorsakar förlust av arbetsförmågan eller nedsättning av denna med minst hälften. Sjukpenningen kompletteras med barn-tillägg enligt gängse grunder. Har olycksfallet efter upphörande av därav förorsakad sjukdom medfört under längre eller kortare tid bestående förlust av arbetsförmågan eller nedsättning av denna med minst en tiondel, utgives, dock ej för tid under vilken tjänstgöringen varar, livränta till den skadade. Är skadad till följd av olycksfallet under längre tid ur stånd att reda sig själv, förhöjes honom tillkommande sjukpenning och livränta med vårdbidrag. Vid dödsfall skall begravningshjälp och livränta till vissa efterlevande utgå enligt särskilda grunder.

Storleken av de belopp, med vilka sjukpenning och livränta skall utgå, har gjorts beroende av den skadades civila sysselsättning och årsinkomst, därvid dock en viss minimiinkomst fastställt. Den årliga arbetsförtjänsten skall enligt militärensättningsförordningen beräknas i överensstämmelse med stadgandena i yrkesskadeförsäkringslagen, dock att den årliga arbetsförtjänsten för den, som ådragit sig skadan under värnpliktstjänstgöring, icke får beräknas till lägre belopp än 5 000 kronor. Detsamma gäller för stamanställd personal och hemvärnspersonal, då fråga är om ersättning för tid efter det den skadade fyllt tjugo år eller om livränta till efterlevande. Av reglerna i yrkesskadeförsäkringslagen må här nämnas, att därest den skadade vid tiden för skadans inträffande ej uppnått 25 års ålder, hans sannolika inkomst vid denna ålder skall läggas till grund för bestämmande av livränta till honom för tid därefter. På motsvarande sätt beräknas hans livränta för tiden från 21 till 25 års ålder och från 18 till 21 års ålder efter hans sannolika inkomst vid 21 respektive 18 års ålder. Därigenom motverkas, att livräntan beräknas efter den skadades inkomstförhållanden vid en tidpunkt, då han på grund av sin ungdom icke uppnått full lön i sin civila sysselsättning.

Ehuru sjukpenning och livränta sålunda göres beroende av den skadades civila sysselsättning och arbetsinkomst, utgår de dock icke med belopp, som fullt ut motsvarar den skadades förlorade arbetsförtjänst. Sjukpenningens storlek bestämmes av den sjukpenningklass, till vilken den skadade med hänsyn till sin årliga arbetsförtjänst är att hänföra, och utgår med vissa i särskild tabell angivna belopp, vilka överensstämmer med de belopp, som

enligt yrkesskadeförsäkringslagen skall utgå till arbetstagare. Vid fastställande av ersättningsunderlag för beräkning av livränta medräknas årlig arbetsförtjänst, som icke överstiger 7 200 kronor, till hela sitt belopp, den del av arbetsförtjänsten, som överstiger 7 200 men ej 10 800 kronor, till tre fjärdedelar samt den del därav, som överstiger 10 800 kronor, till hälften. Överstiger den årliga arbetsförtjänsten 15 000 kronor, tages överskjutande belopp icke i beräkning. Livräntan utgår sedan, dock längst till 67 års ålder, med viss del av ersättningsunderlaget, nämligen vid hel förlust av arbetsförmågan med elva tolfedelar av ersättningsunderlaget, vid nedsättning av arbetsförmågan med minst tre tiondelar med en mot graden av nedsättningen svarande del av ersättningsunderlaget, minskad med en tolfedel av detta, samt vid nedsättning av arbetsförmågan med mindre än tre tiondelar med den del av två tredjedelar av ersättningsunderlaget, som svarar mot graden av nedsättningen. För tiden efter 67 års ålder utgår livräntan med tre fjärdedelar av den ursprungliga livräntan. Som exempel på de ersättningar som utgår enligt militärsättningsförordningen kan nämnas, att vid en årsinkomst av 7 200 kronor livräntan vid fullständig arbetsoförmåga utgör 6 600 kronor. Vid en årsinkomst av 15 000 kronor är motsvarande livränta 11 000 kronor.

Det är att märka att ersättningarna jämlikt militärsättningsförordningen utgår oavsett om vårdslöshet ligger viss person till last och även då den skadade själv, t. o. m. genom grov vårdslöshet, förorsakat att skadan inträffat.

Såsom framgår av redogörelsen för bestämmelserna i militärsättningsförordningen erhåller den skadade icke full ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Han erhåller icke heller till någon del ersättning för s. k. ideell skada, såsom ersättning för sveda och värk samt lyte. För resterande förlust av arbetsförtjänst och för ideell skada är däremot den skadade berättigad att enligt *allmänna skadeståndsrättsliga regler* söka utfå ersättning av den som må vara skadeståndsskyldig gentemot honom.

Skadeståndsrätten vilar till stor del på oskrivna regler. Vissa kortfattade stadganden finns i 6 kap. *strafflagen*. Beträffande innebörden av dessa stadganden må här anmärkas följande. I första hand utgår ersättning för ekonomisk skada å sak eller person. Vid kroppsskada utgår även ideellt skadestånd i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Viss annan ideell skada ersättes också. Rätt till skadestånd föreligger endast, om den skadegörande handlingen skett med uppsåt eller av vållande. När skadeståndsskyldighet föreligger, skall skadan i regel ersättas till sitt fulla värde. Jämkning kan ske på grund av medvållande från den skadelidandes sida samt när skadevållaren är otillräknelig eller underårig.

I enlighet med dessa regler kan således skadad värnpliktig tillerkännas

skadestånd av annan person — befäl eller menig — under förutsättning att denne uppsåtligen eller av oaktsamhet orsakat skadan.

Någon ansvarighet för annans vållande — såsom ansvarighet för staten vid vållande av militär personal — erkännes i princip icke i svensk rätt. Undantag stadgas emellertid i vissa lagar t. ex. *lagen den 30 juni 1916 angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik*. Enligt denna kan värnpliktig, som skadats till följd av trafik med motorfordon, som tillhör eller nyttjas av staten, vara berättigad att utfå skadestånd av dels föraren, vanligen annan värnpliktig, och dels ägaren eller nyttjaren d. v. s. staten. Förutsättning för skadeståndsrätt gentemot föraren är, att denne icke förmått visa att han är fri från vållande. Ägaren eller nyttjaren är skadeståndsskyldig, såframt han icke kan visa både att skadan icke förorsakats av bristfällighet å bilen och att föraren ej förfarit vårdslöst. Här föreligger sålunda ett ansvar för annans, nämligen förarens vållande.

Enligt *rättspraxis* utdömes också i betydande omfattning skadestånd på grund av ansvar för annans vållande även när detta ej föranledes av särskilda lagbestämmelser. Så anses t. ex. till ett mellan privata parter slutet anställningsavtal höra, att arbetsgivaren skall svara ej blott för att material, arbetsredskap och arbetsanordningar är, såvitt på honom ankommer, felfria utan även för skada vållad av arbetsbefäl inklusive arbetsförmän eller av arbetare som betrots med en ur synpunkten av skaderisk för kamrater särskilt viktig post, t. ex. kranskötare. Även om denna grundsats måhända icke äger tillämpning helt generellt på alla områden av statlig verksamhet, kan det dock anses fastslaget att den gäller, när fråga är om skada som drabbat personal av olika kategorier i militärtjänst. Därvid har staten ålagts skadeståndsskyldighet även i fall där den vållande förmannen haft så låg rang som vicekorpral.

Sammanfattningsvis kan sålunda sägas, att en värnpliktig som regel har möjlighet att utfå skadestånd — utöver vad han bekommer enligt militärsättningsförelörden — endast under den förutsättningen att skadan föranletts av annan person genom uppsåt eller oaktsamhet. Staten är därvid jämte den vållande skadeståndsskyldig som regel endast om den skadevållande har ställning av befäl eller haft att fullgöra en ur risksynpunkt särskilt ansvarsfull uppgift.

Historik

I de förenämnda vid 1954 års riksdag väckta *motionerna* hemställdes om skyndsamt utredning och förslag till vidgat skydd för i militärtjänst inanspråktagen personal även från »ekonomiska eller andra följder av under tjänsten iråkade olyckshändelser eller sjukdomar».

Andra lagutskottet avstyrkte i sitt ovannämnda utlåtande utredningsyrkandet. Utskottet ansåg emellertid att nuvarande praxis angående skade-

stånd utöver militärsättningsförordningen kunde inge betänkligheter. Efter redogörelse för praxis i de fall en värnpliktig skadats genom uppsåt eller vårdslöshet från en person i befälsställning anförde utskottet:

Har skadan däremot vållats av menig värnpliktig blir denne i allmänhet ensam skadeståndsskyldig, och statens ansvar är då begränsat till vad som utgår enligt militärsättningsförordningen. I dessa fall kan den skadades rätt till ersättning utöver militärsättningsförordningen bli utan värde, nämligen om den skadevällande icke har ekonomiska möjligheter att betala ådömt skadestånd. Här föreligger enligt utskottets mening skäl att överväga en ändring. Det bör emellertid framhållas, att en eventuell ändring kräver hänsynstagande till det samband som råder mellan statens skadeståndsansvar gentemot de värnpliktiga samt skadeståndsregler på andra områden, såsom beträffande statens ansvarighet mot tredje man i anledning av värnpliktigs vållande och beträffande arbetsgivaransvaret i allmänhet.

Utskottet förklarade att ett sådant övervägande krävde ingående utredning, och utskottet var icke berett att taga ställning till på vilket sätt eller i vilken omfattning ändringar kunde genomföras. Enligt utskottets mening kunde frågan överlämnas till den då arbetande kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar.

Kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar avlämnade i december 1958 ett betänkande med förslag till lag om skadestånd i offentlig verksamhet (SOU 1958: 43). I detta föreslås att staten eller kommunen skall svara för skada som i statlig eller kommunal verksamhet vållas genom fel eller försummelse, oavsett om den försumlige innehar överordnad ställning eller ej. För vissa fall föreslås skadeståndsskyldighet, ändå att fel eller försummelse ej föreligger. Dit hör bl. a. sådana fall där skada å person eller egendom inträffat till följd av militär eller annan övning, om övningen på grund av sin omfattning eller beskaffenhet innebär särskild fara för sådan skada. Dessa regler har enligt utredningen formats med tanke närmast på de fall då det allmänna i sin verksamhet åsamkar någon utomstående — tredje man — skada. När det gäller skadestånd till någon, vilken själv såsom anställd, värnpliktig eller eljest är sysselsatt i verksamheten, föreslås att nuvarande rättspraxis fortfarande skall gälla. Skadeståndsansvar skall således föreligga endast under den förutsättningen, att felet eller försummelsen ligger överordnad, förman eller någon därmed jämställd till last. Icke heller skall den nämnda regeln om skadeståndsskyldighet oavsett vållande vid militära och andra övningar gälla till förmån för den som själv deltar i övningen. Kommittén har menat, att man så nära som möjligt bör anknyta skadeståndsbestämmelserna i allmän verksamhet till vad som gäller för motsvarande fall i privat verksamhet. När det gäller ersättning till dem som skadats under militärtjänst, har kommittén ansett, att det allmänna bör i annan ordning — såsom också skett genom militärsättningsförordningen — reglera de ersättningar som bör utgå vid olycksfall. Rent författnings- tekniskt synes det kommittén uteslutet att vid sidan av militärsättnings-

förordningen tillämpa ett objektivt ansvar i kommitténs lagförslag beträffande samma personer som njuter ersättning enligt nämnda förordning.

Beträffande ersättning för skada ådragen under militärtjänst ansluter således kommitténs förslag helt till nu gällande rätt.

Kommitténs betänkande har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden inom justitiedepartementet.

Motionerna

Motionärerna anser, att gällande regler för statens skadeståndsskyldighet icke kan anses vara avpassade efter nutidens krav. I mål där domstolarna avslagit av värnpliktiga framställda skadeståndskrav på grund av olycksfall under militärtjänst har den värnpliktige ofta ansett sin rättskänsla så kränkt, att psykiska lidanden blivit en följd.

Remissyttrandet

Överbefälhavaren tillstyrker motionärernas hemställan om en grundlig översyn av reglerna för erhållande av skadeersättning. En sådan översyn bör enligt överbefälhavarens mening avse såväl bestämmelserna i militärerättningsförordningen som reglerna i det av kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar framlagda lagförslaget.

Utskottet

I förevarande motioner ifrågasättes om skyddsarbetet inom den militära verksamheten bedrivs så effektivt som denna i sig själv kräver. Motionärerna yrkar i anledning därav att skyddsarbetets lämpliga organisation inom alla grenar av militär verksamhet göres till föremål för utredning.

För den del av försvarets verksamhet, som avser produktion, lagerhållning och distribution av varor, gäller samma regler om arbetarskydd som inom den civila sektorn, d. v. s. främst arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen. I viss begränsad omfattning har denna lagstiftning också tillämpning på arbete som därvid utföres av värnpliktig. För övriga delar av försvarets verksamhet, alltså de som huvudsakligen omfattar den militära utbildningen och därmed sammanhängande övningar och arbeten, är däremot arbetarskyddslagstiftningen icke tillämplig. I stället gäller här särskilda säkerhetsbestämmelser intagna i ett flertal olika militära reglementen. Såsom framgår av den tidigare redogörelsen är dessa bestämmelser mycket omfattande och anpassade efter de särskilda faromoment, som är förknippade framför allt med handhavandet av vapen och ammunition. Kännedom om bestämmelsernas innehåll bibringas genom särskild undervisning bland de värnpliktiga. Bestämmelserna är föremål för fortlöpande granskning, varvid erfarenheter såväl utom som inom krigsmakten utnyttjas.

Överbefälhavaren har i sitt yttrande över motionerna förklarat, att skyddsarbetet inom försvaret bedrivs på ett efter dess förutsättningar tillfredsställande sätt. Vid utskottets behandling av motionerna har icke framkommit något som motsäger denna uppfattning. Utskottet kan därför icke biträda motionärernas yrkande. Det må dock understrykas, att det givetvis är av största vikt att särskild uppmärksamhet ägnas åt skyddsarbetet i en verksamhet, som inrymmer så stora riskmoment för den enskilde som den militära.

I motionerna görs vidare gällande att de bestämmelser, som reglerar ersättning för skador ådragna under militärtjänst, är alltför begränsade. Motionärerna hemställer därför att dessa regler göres till föremål för grundlig översyn.

Bestämmelser om ekonomisk gottgörelse för skador ådragna under militärtjänst återfinnes i militärsättningsförordningen. Enligt denna tillförsäkras värnpliktiga, stamanställda m. fl. ersättning vid olycksfall och sjukdom för läkarvård och läkemedel samt särskilda hjälpmedel. Vidare utgår sjukpenning vid sjukdom och livränta vid invaliditet ävensom vid dödsfall begravningshjälp och livränta till vissa efterlevande. Storleken av de belopp, med vilka sjukpenning och livränta skall utgå, är beroende av den skadades civila sysselsättning och årsinkomst. Sjukpenning bestäms därvid efter i stort sett samma normer som sjukpenning enligt lagen om allmän sjukförsäkring. Livränta beräknas med viss andel — varierande allt efter graden av invaliditet — av ett på särskilt sätt framräknat ersättningsunderlag. För detta har, när det gäller bl. a. värnpliktiga, satts en minimigräns av 5 000 kronor. Eljest beräknas detsamma med utgångspunkt från vederbörandes årsförtjänst, varvid dock denna reduceras i den mån den överstiger 7 200 kronor och icke medtages till den del den överstiger 15 000 kronor.

För det inkomstbortfall, som kan förorsakas av ett skadefall under militärtjänstgöring, utgår således enligt bestämmelserna i militärsättningsförordningen icke full kompensation. Det är emellertid att märka, att ersättning enligt förordningen utgår oavsett om skadan förorsakats genom vårdslöshet av annan person och även då den skadade själv t. o. m. genom grov vårdslöshet förorsakat att skadan inträffat.

För den förlust av arbetsförtjänst, som icke ersättes genom militärsättningsförordningen, samt för ersättning för ideell skada, såsom sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, är den skadade hänvisad att — därest icke frivillig uppgörelse kan träffas — vid allmän domstol anhängiggöra talan om skadestånd enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. Skadestånd kan därvid erhållas som regel endast under den förutsättningen att skadan föranletts av annan person genom uppsåt eller oaktsamhet. Staten är jämte den vållande skadeståndsskyldig vid vissa slag av olycksfall, t. ex. de som orsakats i följd av trafik med motorfordon. I övriga

fall är staten skadeståndsskyldig endast om den skadevällande haft ställning av befäl eller haft att fullgöra en ur risksynpunkt särskilt ansvarsfull uppgift.

Den rätt till ersättning som sålunda föreligger enligt civilrättsliga skadeståndsregler kan i vissa fall bli utan värde, nämligen om staten icke är medansvarig för skadeståndet och den skadevällande icke har ekonomiska möjligheter att betala ådömt skadestånd. Riksdagen har i tidigare sammanhang uttalat att här föreligger skäl att överväga en ändring i syfte att vidga området för statens skadeståndsansvar gentemot värnpliktig. Någon anledning att frångå denna uppfattning anser utskottet icke föreligga.

I samband med det föregående riksdagsuttalandet knöts förhoppningar till att den då arbetande kommittén för det allmännas skadeståndsansvar skulle framlägga förslag till ändrade regler. Det betänkande, som kommittén avlämnat i december 1958 och som nu är föremål för överväganden inom justitiedepartementet, innehåller också förslag till lagstiftning om skadestånd i offentlig verksamhet. Detta omfattar bl. a. förslag till strikt skadeståndsansvar för det allmänna i vissa fall, t. ex. vid militära övningar av särskilt farlig beskaffenhet. Emellertid föreslås dessa regler bli tillämpliga endast då skada förorsakats tredje man och icke då den, som själv i egenkap av anställd, värnpliktig eller eljest varit sysselsatt i verksamheten, blivit skadad. För dessa innebär förslaget ingen förändring i jämförelse med nuvarande bestämmelser. Anledningen härtill är att kommittén funnit det ur författningsteknisk synpunkt uteslutet att vid sidan av militärsättningsförordningen införa ett strikt skadeståndsansvar för kronan i kommitténs lagförslag till förmån för samma personer, som erhåller ersättning enligt förordningen.

Med utgångspunkt från kommitténs uppfattning torde sålunda förbättring av ersättningarna för skador ådragna under militärtjänstgöring böra ske genom ändring av militärsättningsförordningens bestämmelser. Även om utskottet icke är helt övertygat om riktigheten i kommitténs angivna argumentering, finner utskottet dock, med hänsyn bl. a. till ovissheten om förslag kommer att framläggas till lagstiftning om det allmännas skadeståndsansvar, det lämpligast, att ifrågavarande förbättringar genomföres i den ordningen. För sådana ändringar kräves ingående utredning, och utskottet är icke berett att nu taga ställning till på vilket sätt eller i vilken omfattning ändringar kan genomföras. Ett särskilt problem utgör härvid den överensstämmelse, som sedan länge varit rådande mellan ersättningarna för skador under militärtjänst och ersättningarna för yrkesskador.

Chefen för socialdepartementet har i år tillsatt en utredning med uppgift att göra en översyn av lagstiftningen om yrkesskador. Utredningen skall bl. a. undersöka möjligheterna till förbättring av yrkesskadeförsäkringsförmånerna. Enär en omläggning av yrkesskadeförsäkringen påverkar de olika författningar om ersättning av statsmedel som är knutna till yrkesskade-

försäkringslagstiftningen, främst militärsättningsförordningen, skall jämväl denna lagstiftning behandlas av utredningen. Vid sådant förhållande anser utskottet icke påkallat att begära en särskild utredning av ovannämnda frågor. Utskottet anser det emellertid lämpligt att vad utskottet anfört om förbättring av ersättningarna för skador under militärtjänstgöring bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

A. att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 270 och II: 232, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört om ersättning för skada under militärtjänst; samt

B. att motionerna i övrigt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 oktober 1961

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand*, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Carlqvist, fru Svenson*, fröken Nordström, herrar Virgin och Eric Peterson;

från a n d r a kammaren: herr Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, herrar Johansson i Södertälje, Björkman, Gustavsson i Alvesta, Svensson i Kungälv, Carlsson i Huskvarna och Tobé.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.